

Uvodnik u temu

Helena Popović

Hrvoje Jurić

Ovaj tematski blok temeljno je rezultat znanstveno-istraživačkog simpozija *Historija sadašnjosti: socijalizam i kapitalizam na primjeru Bihaća*, koji se, u organizaciji Gradske galerije Bihać i Univerziteta u Bihaću, održao 3. i 4. srpnja 2015. godine u Bihaću (Bosna i Hercegovina). Uz to uključuje, budući da se uklapa u samu problematiku koja se tematom obrađuje, i izvještaj Irfana Hošića o umjetničkom projektu *Retrografija dizajna*, održanom od 20. do 24. srpnja 2015. godine u tiskari savitljive ambalaže Polietilenka u Bihaću, a u kojemu su sudjelovali Damir Midžić, Adnan Suljkanović, Almir Budimlić, Senad Beganović, Ahmet Prošić, Azra Kurbegović i Irfan Hošić.

Dakle, osim izvještaja, temat sadrži pet članaka koji su pisani s različitih disciplinarnih i metodoloških pozicija – uključujući antropologiju, političku filozofiju, sociologiju i teoriju umjetnosti – no zajednička su im dva problemska motiva: prvi je temporalni, a drugi prostorni. U pogledu prvoga, autorice i autori analiziraju temporalnu dimenziju sadašnjosti u relaciji s prošlošću te s time povezane dominante društveno-političke sustave; dakle, diskurzivno se kreću između socijalističke prošlosti i kapitalističke sadašnjosti. Drugi im je zajednički motiv lociranje konkretnog geografsko-socijalno-političkog prostora Bosne i Hercegovine (posebno grada Bihaća) koja je, tijekom tranzicijskih procesa koji uključuju institucionalnu mimikriju Prvoga svijeta, postala »prazna država«, »pseudo-država«, prostor »rasute i devastirane građe«, »europska periferija« i »mjesto u kojem nadanje nema smisla«, da navedemo neke od epiteta koji se pridijevaju »tranzicijskoj Bosni i Hercegovini«.

* * *

Članak »Suvremenost kolonijalizma: kapitalistička modernost, imperijalni rasizam i nekropolitika« Šefika Tatlića predstavlja neku vrstu uvoda u daljnja razmatranja jer autor nastoji stvoriti konceptualni okvir u kojemu se mogu analizirati kako globalni i europski tako i balkanski i bosanskohercegovački ideološki, politički i socijalni fenomeni i problemi. Tatlić u članku iznosi kritiku globalnog kapitalizma koji je, s obzirom na strukturu vladavine, i dalje teritorijaliziran i definiran kao kolonijalni odnos dominacije centra nad periferijom. Za proizvodnju periferije ključan je rasizam kao ideologija, odnosno rasizacija kao organizacijski princip kojim se »menadžerira drugost«. U okviru globalnog kapitalizma ideja modernosti samo je partikularna retorika koja se nadaje kao univerzalna kategorija kojom se racionaliziraju interesi Prvog svijeta. Autor razlikuje socijalistički projekt modernosti, koji karakterizira ekspanzionizam određenog oblika političke dominacije, od kapitalističke modernosti koja, kao civilizacijski projekt, u središte postavlja interes kapitala. Njome se, pod nominalnom krinkom civilizacijske retorike, perpetuira eurocentrični ideološki narativ. U okviru globalnog kapitalizma zatomi se politika kao kritički diskurs distance i klasnog konflikta. Umjesto toga, politika globalnog kapitalizma svedena je na administrativnu i menadžersko-stručnu disciplinu, a nakon 11. 9. 2001. dobila je svoj eksplicitni, transparentni format u obliku nekropolitike koja, kao sustavna proizvodnja smrti, postaje normalizirana. Nekropolitika je i instrument i učinak depolitizacije ideologije. Da bi se promijenila društvena konfiguracija, nužno je »epistemološki izbaciti Prvi svijet, tj. kapitalističke logike i ideologije, iz centralne, tj. privilegirane pozicije u definiranju, tumačenju i naposljetku epistemološkoj i ideološkoj proizvodnji modernosti i/ili ljudskog progresa uopće«.

Vanja Čelebičić u radu »Čekanje i nada: život mladih u Bihaću nekad i danas« bavi se fenomenom čekanja u dvostrukom ključu: kao stanjem i kao praksom. U okviru etnografskog istraživanja, uspoređuje iskustvo čekanja kod dviju post-ratnih generacija: starije generacije koja je sudjelovala u izgradnji Jugoslavije nakon Drugog svjetskog rata te generacije mladih u suvremenoj Bosni i Hercegovini koja je svjedočila društvenoj devastaciji uzrokovanoj ratom 1990-ih godina. Istraživanje pokazuje da postoje različita iskustva čekanja koja su društveno i historijski uvjetovana. Starija generacija, vođena idealom zajedničkog dobra, pomagala je u »izgradnji budućnosti«, doživljavajući je kao »konkretnu, dodirljivu i vidljivu«, tako da je kod

nje iskustvo čekanja prošlo nezapaženo. Za razliku od nje, današnji mladi nemaju izvjesnu budućnost, nego samo beznađe ili nesigurno nadanje koje je usmjereno na daleku budućnost. Ovakvo iskustvo čekanja povezano je sa samim praktičnim djelovanjem: rezultira osjećajem »suspenzije i lagodnosti«, odnosno idejom da je bilo kakav »djelatni kapacitet« ograničen. Dakle, bez obzira na činjenicu da se radi o pripadnicima iste »kulture i geografske lokacije« radi se o ljudima koji se »ipak nalaze na različitim mjestima«.

Sa slične disciplinarne pozicije u radu »Relikvije buduće prošlosti: prazni dom penzionera u Bihaću« autorice Azra Hromadžić i Lejla Čavkić, u antropološkom ključu, polazeći od koncepta »etnografije praznine«, problematiziraju sadašnjost Bosne i Hercegovine u kontekstu »dvostruke tranzicije« koja je uključivala raspad socijalističkog sustava i rat. Prazna građevina djelomično izgrađenog Doma penzionera u Bihaću simbolizira »tranziciju« – stanje zapuštenosti i napuštanja brige o ljudima. Socijalistička prošlost, koja je uključivala participativnost u izgradnji društva te zajedničku brigu o umirovljenim radnicima, nestala je u tranziciji, a sadašnjost figurira kao »prazna država bez sustava« i »poredak kojeg nema« te je obilježena masovnom korupcijom i institucionalizacijom etnonacionalnog poretka na štetu građana. Analizirajući stanje, autorice pokazuju da tranziciju ne treba shvaćati kao linearnu progresiju, nego kao kompleksni spiralni proces koji je imao devastirajući učinak na »živuću realnost« građana.

Irfan Hošić u radu »Industrijska zona Bihać: dizajnerska produkcija u bihaćkim poduzećima u vremenu socijalizma« tematizira dizajnersku produkciju i mapira dizajnerske prakse u okviru dva ekonomsko-politička sustava – socijalizma i kapitalizma. Komparativnom analizom ističe različitosti produkcije u ova dva sustava, no također naglašava tradiciju i kontinuitet u dizajnerskim praksama na području Bihaća, pokušavajući nadići jaz između socijalističke prošlosti i kapitalističke sadašnjosti. Uspješne tvornice, poput Kombiteksa, Polietilenke, Bratstva, Šipada Bine i Gorenja Bire, posjedovale su sektore koji su brinuli o pitanjima grafičkog ili industrijskog dizajna, a proizvodi dizajnirani u tim tvrtkama pratili su onodobne trendove. U socijalističkom razdoblju promišljanje dizajna bilo je institucionalizirano jer se dizajn shvaćalo kao »razvoj proizvoda, ali i tvrtke«, dok se u suvremenom, kapitalističkom

okviru dizajn razvija fragmentarno i individualizirano, prije svega kao dio marketinga, te je pozicioniran u kontekst tržišnog natjecanja. Autor ističe visoku razinu dizajnerske produkcije u prošlom, socijalističkom sustavu, te njenu važnost za razumijevanje dizajnerskih praksi u sadašnjosti.

Naposljetku, Hajrudin Hromadžić, u članku »Primjer industrijske proizvodnje u socijalizmu: nacrt studije slučaja tvornice Kombiteks Bihać (SFR Jugoslavija, SR Bosna i Hercegovina)«, fokusira se na nastanak, razvoj i nestanak industrijskih kapaciteta u SFR Jugoslaviji u razdoblju od kasnih pedesetih do promjena devedesetih godina 20. stoljeća, te ih smješta u širi društveni, politički i ekonomski kontekst. Konkretno, autor analizira tvornicu tekstila Kombiteks iz Bihaća jer je upravo tekstilna industrija bila pokretačka snaga ekonomskog razvoja i modernizacije bihaćke regije. Kombiteks analizira prvenstveno u njegovoj afirmativnoj fazi u 1980-im godinama, kada je bio na vrhuncu poslovanja, uspješno ga povezujući s visokim stupnjem razvoja radničkih prava i socijalne zaštite, koji je karakterizirao socijalističku Jugoslaviju. Devedesete godine označuju početak propadanja jer se u to vrijeme imovina Kombiteksa (koja je, usprkos ratu, bila uglavnom očuvana i proizvodno upotrebljiva) rasprodavala pod etiketom »starog željeza«. Koristeći primjer Kombiteksa, autor ističe da se »bolja budućnost ovog prostora već dogodila u njegovoj netom okončanoj prošlosti« te da je socijalistički sustav, bez obzira na niz poteškoća, ipak nudio bolje potencijale za realizaciju pravednijeg društva. U akademskom smislu, autor naglašava važnost analiziranja političko-ekonomskog nasljeđa Socijalističke federativne republike Jugoslavije, koje je u istraživanjima raspada Jugoslavije marginalizirano u odnosu na identitetsko-etnopolitička pitanja.

* * *

Kako simpozij *Historija sadašnjosti: socijalizam i kapitalizam na primjeru Bihaća*, kao prvi takav skup održan u Bihaću, tako i ovaj temat, koji donosi izbor radova nastalih na temelju izlaganja sa simpozija te izvještaj s projekta *Retrografija dizajna*, proizvod su sinergije pripadnika mlađe generacije znanstvenika i intelektualaca koji su rođenjem, življenjem ili radom vezani za Bihać, a u svakom slučaju zainteresirani su za Bihać, i to ne samo za Bihać

kao temu ili polje istraživanja nego i za perspektive opstanka i razvoja Bihaća kao grada, društvene sredine i zajednice. U tom smislu, oni su, usmjeravajući se u velikoj mjeri na konkretne primjere, skenirali i sondirali trenutnu situaciju u Bihaću i oko Bihaća, sa značajnim uklonom u historijska istraživanja i budućnosne projekcije na fonu kritičko-emancipatorskih teorija i politika. Posebno važnim smatramo to što se i istraživački fokus i vladajući narativ o Bihaću (a time i o Bosni i Hercegovini) nastojao pomaknuti s onog »nakon rata« na zanemareno »nakon socijalizma«, te što se bihaćko (po mnogo čemu specifično) »jučer, danas, sutra« istraživalo u kontekstu globalnog kapitalizma, eksplicirajući činjenicu da poslijeratni i postsocijalistički neuspjeh Bihaća (i Bosne i Hercegovine) nije samo stvar lokalne nesposobnosti ili lokalnog mentaliteta, nego se tiče i naravi (neoliberalnog) kapitalizma i dijalektike njegovog razvoja, pogotovo na »periferiji«.

Vrijednost simpozija i temata očitava se na dvije, međusobno povezane razine. Lokalno: misleći i djelujući građani Bihaća kao »grada-slučaja« mogu se ogledati u ovim ogledima te ih koristiti u (re)konstruiranju prošlosti, sadašnjosti i budućnosti svoga grada, odnosno svoje socio-političke zajednice. Globalno: »post-socijalističkih«, »post-ratnih«, »post-industrijskih« i sličnih »post-gradova« kao što je Bihać ima diljem regije, Europe i svijeta, ali nisu svi imali sreću da ih određena »kritična (i kritička) masa« dubinski analizira kao što se to ovdje čini, tako da se navedeni radovi mogu iskoristiti kao studije slučaja (*case-studies*), koje su šire primjenjive. Ukratko, sudionici simpozija i projekta, odnosno autori tekstova, bili su fokusirani na lokalno, imajući, konstantno, u vidu globalno. Štoviše, njihov znanstveni i aktivistički interes za ono globalno omogućio im je da se onom lokalnom, za koje su vezani životom i/ili radom, posvete na takav način da njihovi zaključci s mikro-razine postanu relevantni i izvan okvira jednog grada, zemlje i regije – upravo na makro-razini.

Stoga, zaključno, treba izraziti nadu da simpozij i temat *Historija sadašnjosti* neće biti zadnji prilog ovog tipa koji dolazi iz Bihaća, kao i nadu da će biti sličnih priloga i iz drugih gradova u kojima će se »misliti globalno, a djelovati lokalno« – i obrnuto.